

Inhoud

1. Inleiding.....	5
2. Vanaf de oudheid tot de 18de eeuw.....	6
2.1. Nederland.....	6
2.1.1. Tot de 12de eeuw.....	6
Morfologie.....	6
Betekenis.....	7
Vernoeming.....	7
2.1.2. Vanaf de 12de tot de 18de eeuw.....	7
Invloed van de kerk.....	7
Verordeningen.....	8
Populaire voornamen.....	9
Het aantal voornamen.....	9
Patroniemen en achternamen.....	10
2.2. Tsjechië.....	10
2.2.1. Tot de 12de eeuw.....	10
Morfologie.....	10
Betekenis.....	11
2.2.2. Vanaf de 12de tot de 18de eeuw.....	11
Invloed van de kerk.....	11
Verordeningen.....	12
Populaire voornamen.....	12
Het aantal voornamen.....	13
Achternamen.....	13
2.3. Samenvatting.....	13
3. Vanaf de 19de eeuw tot 1945.....	14
3.1. Nederland.....	14
Politieke context.....	14
Populaire voornamen.....	15
Roepnamen en officiële voornamen.....	15
Achternamen.....	15
3.2. Tsjechië.....	16
Politieke context.....	16
Populaire voornamen.....	17
Achternamen.....	18

3.3. Samenvatting.....	18
4. Vanaf 1945 tot heden.....	19
4.1. Nederland	19
Wetgeving.....	19
Verandering in de populariteit.....	20
Populaire voornamen.....	20
4.2. Tsjechië.....	21
Wetgeving.....	21
Verandering in de populariteit.....	21
Populaire voornamen.....	22
4.3. Samenvatting.....	23
5. Tegenwoordig.....	24
5.1. Nederland.....	24
Motieven.....	25
Variatiemogelijkheden van de vorm.....	26
5.2. Tsjechië.....	27
Motieven.....	28
Variatiemogelijkheden van de vorm.....	29
5.3. Samenvatting.....	29
6. Samenvatting.....	30
Bibliografie.....	32
Bijlage.....	34

1 Inleiding

De naam is een belangrijk bestanddeel van ons leven. Op uitzonderingen na draagt men zijn naam zijn hele leven lang. De naam dient tot identificatie maar er is meer in een naam dan alleen zijn identificatiefunctie of klankstructuur. Dat is door historische ervaringen bevestigd – wanneer de nazi's hun gevangenen in de concentratiekampen het meest wilden vernederen, namen ze hun namen af en registreerden ze onder nummers. En dat is niet alles. We kennen het gezegde „nomen omen“ – soms verbinden we de naam met een persoon en we hebben het gevoel dat de naam precies de eigenschappen van die persoon uitdrukt. Een naam kan daardoor positief of negatief worden beoordeeld.

Tegenwoordig bestaat de naam uit twee delen – de voornaam en de achternaam. In mijn scriptie wil ik de voornaamgeving in Nederland en in Tsjechië vergelijken in de loop van de geschiedenis. Ik wil aandacht besteden aan het ontstaan van wettelijke bepalingen op dit gebied en hun invloed op de keuze van voornamen. Verder wil ik me met de invloed van de mode bezighouden. Eveneens wil ik het ontstaan van achternamen vermelden. Nederland en Tsjechië behoren tot verschillende cultuurgebieden en daarom interesseert mij de vraag of er in de voornaamgeving overeenkomsten te vinden zijn of niet.

De grootste autoriteiten op dit gebied zijn Doreen Gerritzen in Nederland en Miloslava Knappová in Tsjechië, erkende deskundigen wat voornaamgeving betreft. De belangrijkste bronnen die ik ter beschikking heb, zijn de Meertens-site van Doreen Gerritzen voor het Nederlands en verder enkele boeken over voornamen, beter gezegd inleidingen tot voornaamslijsten. Ook voor de Tsjechische gegevens heb ik twee inleidingen tot voornaamslijsten geraadpleegd – van Miloslava Knappová en František Kopečný – en verder een nauwkeurig boek over de ontwikkeling van de voornaamgeving van Karel Doskočil. Daarnaast heb ik meerdere online bronnen gebruikt.

Mijn scriptie bestaat uit vier hoofdstukken die de voornaamgeving in bepaalde perioden behandelen. Het eerste hoofdstuk gaat over de periode tot de 18de eeuw, het tweede dan over de 19de eeuw en de eerste helft van de 20ste eeuw. In het vierde hoofdstuk houd ik me bezig met de tweede helft van de 20ste eeuw en in het vierde hoofdstuk met de laatste jaren. Elk hoofdstuk wordt verder verdeeld in kleinere onderdelen. Ik heb geprobeerd om voor elke periode dezelfde gegevens te vermelden voor allebei de landen maar ik heb ze niet altijd gevonden.

2 Vanaf de oudheid tot de 18de eeuw

In dit hoofdstuk wil ik de naamgeving in Tsjechië en in Nederland ongeveer tot het eind van de 18de eeuw vergelijken. Het is namelijk een periode, wanneer de naamgeving niet door wetten werd geregeld en er bestaan ook weinig registers van de toen gebruikte voornamen. Ik zal aandacht besteden aan de morfologische structuur van de oudste namen, de regelgeving voorzover die in deze periode bestaat, verder aan de motivatie en mode in de naamgeving.

2.1 Nederland

2.1.1 Tot de 12de eeuw

De wettelijke bepaling van de naamgeving is een tamelijk recent verschijnsel in Nederland. Vóór de tijd van de Franse Revolutie heeft de staat zich nauwelijks met het naamwezen bemoeid. De naamgeving was dus onderhevig aan oude tradities, mode en nieuwe invloeden.

MORFOLOGIE

Nederland behoort tot het gebied van West-Europa, het gebied waar Germaanse stammen zich ongeveer honderd jaar voor Christus hadden verspreid. Dat betekent dat de oorsprong van de namenschat Germaans is en vanaf de 7de eeuw bijna de gehele bevolking Germaanse namen droeg. In de regel droeg iedereen in deze tijd slechts één naam [Ebeling, 1993: 16]. De Germaanse namen waren van drieërlei soort [en de hieropvolgende indeling Ebeling, 1993: 16-18]:

De meeste namen bestonden uit twee elementen. Deze elementen waren zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden. Het tweede element maakte het geslacht van de personen eenduidig kenbaar, het waren b.v. *-helm*, *-hard*, *-bald*, *-berht* voor mannen en *-burg*, *-truth*, *-lindi* voor vrouwen. De meeste elementen konden zowel op de eerste als op de laatste plaats staan. Er was in theorie een reuzegroot aantal combinaties denkbaar, niet alle theoretische mogelijkheden waren echter ook toegestaan.¹ Desalniettemin bestond er een overweldigend namenrijkdom, bv. *Adalbold*, *Eggebrecht*, *Alberic*, *Wederich*; *Adelaidis*, *Bertgarda*, *Frithelind*, *Vuigrada*) [Nieuwenhuijsen, online].

Naast de tweestammige namen bestonden er verder hun afkortingen. Deze konden op twee manieren ontstaan zijn: een heel element werd weggelaten (*Bert* uit *Reginbert*, *Wulf* uit *Wulfbold*), of er werd een rest van het tweede element bewaard (*Tiebo* uit *Tiebald*). Aan sommigen moest na de

verkorting weer een uitgang worden toegevoegd voor de duidelijkheid. Meestal waren dat *-o* voor mannen en *-a* voor vrouwen, verder *-i* (*Tedi*), *-k-* (*Immuko*) en andere.

De derde soort vormden een klein aantal eenstammige namen zoals *Karl*, *Bruno*, *Franko*, *Friso*. Deze namen hebben zich soms tot in onze dagen gehandhaafd, vooral in Friesland [Meijers, 1979: 45]. Daar had de kerstening ook minder invloed op de naamgeving [Gerritzen (c), online]. Voorbeelden zijn *Boukje*, *Wubbo*, *Sietske*, *Douwe*, *Tjitske* en *Jelle*.

BETEKENIS

Er wordt aangenomen dat de betekenis – waarbij meestal geput werd uit de gebieden zoals roem, deugden, heerschappij, religie, dieren of mythologie – al in deze tijd (waarschijnlijk ongeveer vanaf de 7de of 8ste eeuw) geen rol meer speelde [Ebeling, 1993: 17; Meijers, 1979: 46]; dat is te zien b. v. aan namen zoals de vrouwelijke *Fredegonde*, waar *frithu vrede* betekent en *gund oorlog* en dat spreekt dus elkaar tegen.

VERNOEMING

In deze tijd was ook de vernoeming populair. Dat betekent dat kinderen naar ouders, voorouders en andere familieleden werden genoemd [Ebeling, 1993: 19]. Er bestonden twee soorten vernoeming. Ten eerste was het de herhalende vernoeming (vader *Liudricus*, zoon *Liudricus*) die echter in de loop van de 10de-12de eeuw in ongebruik raakte. Ten tweede konden de elementen van de vadersnaam gecombineerd worden in de namen van zijn kinderen (vader *Gaotbert*, zoons *Verengaot* en *Aengelbert*).

2.1.2 Vanaf de 12de tot de 18de eeuw

INVLOED VAN DE KERK

In de middeleeuwen had vooral de kerk de macht over het menselijke leven. Haar invloed op de naamgeving was echter niet zo groot. Dat komt voort uit het feit dat de gewoonte om kinderen heiligennamen te geven pas in de 12de eeuw ontstond [Gerritzen (e), online], terwijl christendom zich in Nederland al in de loop van de 6de-8ste eeuw verspreidde. De verspreiding van het christendom kwam dus niet overeen met christelijke naamgeving.

¹ De combinatieregels zijn tamelijk ingewikkeld, b. v. alle elementen mochten op de eerste plaats staan, de tweede plaats moest echter precies aankondigen of het om een vrouwelijke of een mannelijke naam ging. Een nauwkeurig overzicht van deze regels is te vinden op de site http://www.keesn.nl/names/nl3_rules.htm.

Vanaf de 12de eeuw begonnen christelijke namen de Germaanse te verdringen. Een uitzondering waren de namen van enkele Germaanse heiligen zoals *Geertruida* en *Hubertus*, of namen van invloedrijke personen (graven of stadhouders) zoals *Dirk*, *Willem* en *Hendrik* [Gerritzen (e), (c), online]. Een van de redenen was dat deze hooggestelde personen niet graag meededen aan deze overgang tot heiligennamen en zich liever aan de tradities hielden.

Er zijn een aantal redenen waarom men er juist in de 12de eeuw toe overging kinderen heiligennamen te geven, ofschoon deze al eeuwenlang bekend waren [Gerritzen (e), online]. Tot deze redenen kunnen we b.v. kruistochten rekenen, grotere invloed van de kerk, opkomst van bedelmonniken (Franciscanen en Dominicanen) en vooral de populariteit van heiligenverering. Vanaf de 12de eeuw gingen de heiligen te fungeren als beschermers voor bepaalde doelen: tegen een onheil, van gilden en genootschappen, van reizigers en dergelijke. Dit leidde tot een enorme opbloei van heiligenverering waardoor de namen van heiligen vertrouwd gingen klinken en zich zo tot op zekere hoogte als doopnaam opdrongen.²

Naast de religieuze invloed was de opkomst van de steden een gunstige omstandigheid voor de verspreiding van de gewoonte om kinderen heiligennamen te geven. Naamgeving was toen ook al onderworpen aan modetrends en de steden werden in deze tijd de dragers van de vooruitgang. De factor mode had dan ook invloed op de populariteit van heiligennamen.

Door de traditie van vernoeming werden deze namen geleidelijk eerder met de traditie binnen de familie verbonden dan met een bepaalde heilige. Dat wordt onder andere door het feit bevestigd dat de heiligennamen ook in protestantse families tijdens en na de Hervorming de meest voorkomende namen waren.

VERORDENINGEN

In de protestantse families was het echter ook gebruikelijk om kinderen voornamen uit het Oude Testament te geven (b.v. *Daniël*, *Sara*, *Eva*). De synode van Bourdeaux (1538) veroordeelde deze gewoonte als ketters en het concilie van Trente (1545-1563) schreef de katholieken voor om hun kinderen bij de doop een heiligennaam te geven [Ebeling, 1993: 46]. Dit werd in het Catechismus Romanus geformuleerd dat 1566 in opdracht van het concilie werd uitgegeven en in vele verdere kerkelijke geschriften gestaafd. Het was niet voor de eerste keer wanneer de kerk zich met de namen

² De gewoonte om een kind te dopen ontstond ongeveer in de 6de eeuw n. Ch. wanneer de nadruk vooral te liggen kwam op het wegnemen van de erfzonden. In alle liturgieën stond dan nog steeds dat de dopeling antwoord moest geven op 'de doop vragen' daarom werd tegen het einde van de 6e eeuw het 'peetouderschap' ingevoerd. Het ging dan eerst om één persoon van hetzelfde geslacht als de dopeling en later om een 'Peter' en een 'Meter' en nog een persoon van hetzelfde geslacht als dat van de dopeling. Uiteindelijk bleven alleen de twee doopouders over, de 'peter' en 'meter'. Dit waren twee mensen die in plaats van de dopeling antwoord konden geven op 'de doopvragen'. In die tijd gaf de liturgie geen ruimte aan het dopen van pasgeboren kinderen, dus werd ook dat veranderd en ontstond de ritus/liturgie van 'de Ordo Romanus XI' [Noordzij, online].

bemoede, vroeger ging het echter eerder om het registreren en de regels ervan, niet om de gegeven namen.

De verordening van het concilie heeft echter in die tijd waarschijnlijk geen grote verandering meer veroorzaakt omdat de naamgeving in die tijd al in sterke mate bepaald was door de heiligennamen. De kerk had wel invloed op de inschrijfgewoonten. Er werd het zogenaamde antiquiseren [Ebeling, 1993: 34] populair: het geven van voornamen in Latijnse vormen (*Sikke – Sixtus, Roelof – Rodolphus*) of het inschrijven in het doopboek in deze vorm (*Wilhelmus* i.p.v. *Willem*). Dit was eerst populair bij hogere kringen, later werd het echter eerder typisch voor lagere kringen.

Zulke namen kon men natuurlijk moeilijk als roepnamen gebruiken wat als gevolg had dat er tussen doopnaam en roepnaam grote verschillen ontstonden. Deze waren opvallender bij katholieken omdat protestanten de katholieke verordeningen minder volgden [Schaar, 1992: 14].

De wereldlijke overheid hield zich lange tijd niet bezig met de naamgeving, omdat de bevolkingsdichtheid te klein was om problemen met identificatie te hebben [Ebeling, 1993: 46]. Pas in de 16de en 17de eeuw nam het belang van deze kwestie toe als gevolg van bevolkingsgroei en handelsverkeer. Tijdens de 16de-18de eeuw heeft dus ook de wereldlijke overheid enkele pogingen gedaan om het bijhouden van doopboeken te regelen en de registratie van voornamen te organiseren. Vóór de tijd van de Franse overheersing waren deze pogingen echter van weinig belang.

POPULAIRE VOORNAMEN

In de 13de–14de eeuw behoorden deze voornamen tot de populairste: Germaanse namen *Dirk, Willem, Gerard, Hendrik, Arnoud, Hughe, Wouter, Herman, Allaert, Boudewijn, Ijsbrand; Adelheid/Aleid, Geertrude* en christelijke namen *Johannes, Nicolaas, Jacob, Petrus, Simon* [en de volgende eeuwen Ebeling, 1993: 54-57].

In de 15de en 16de eeuw waren *Johan, Henric, Roelef, Harmen, Geert, Willem, Albert, Nicolaas, Jacob, Egbert; Catharina, Maria, Elisabeth, Anna, Johanna, Margaretha, Agnes* het populairst.

De populairste voornamen in de 17de en 18de eeuw waren *Johannes, Cornelis, Nicolaas, Petrus, Jacob, Diederik, Hendrik, Gerhard, Simon, Wilhelm; Catharina, Margareta, Elisabeth, Geertruida, Maria, Anna*.

HET AANTAL VOORNAMEN

Tot in de 14de, 15de eeuw was slechts één voornaam de regel. Uit praktische redenen ontstond echter in de loop van de 16de eeuw de gewoonte om een kind twee voornamen te geven. Dit werd genoodzaakt door het feit dat (als gevolg van de vernoeming) veel mensen vaak dezelfde naam

droegen. In de 18de eeuw werd dit erg modieus, aanvankelijk eerder bij meisjes en in hogere kringen [Ebeling, 1993: 35].

PATRONYMICA EN ACHTERNAMEN

Uit gelijke redenen begonnen mensen ook een tweede naam bij te voegen, de naam van hun landgoed of een eigenschap. Vaak was ook de naam van de vader voldoende (*Jan Willemsen, Hendrik Jansen*). Later werden familienamen van vader op zoon overgedragen. Veel familienamen zijn ontstaan uit patronymica³. Deze hebben hun oorspronkelijke functie verloren bij de invoering van de burgerlijke stand in de eerste helft van de 19de eeuw wanneer de achternaam een verplicht bestanddeel van de naam werd.

2.2 Tsjechië

2.2.1 Tot de 12de eeuw

Tijdens de volksverhuizing, ongeveer in de 5de eeuw, begonnen Slavische stammen naar het gebied van het huidige Tsjechië door te dringen. Voor de periode tot het eind van de 13de eeuw zijn dus vooral Slavische namen kenmerkend.

MORFOLOGIE

Iedereen droeg toen meestal slechts één naam. Wat morfologie betreft, zijn deze namen [Kopečný, 1974: 13-14]:

- 1) samengesteld uit twee elementen (in totaal ongeveer 135 elementen), dat zijn vooral namen die op *-slav(a)*, *-mír(a)*, *-bor(a)*, *-mil(a)*, enz. eindigen. Ze werden vooral door adellijken gedragen, b.v. *Mečislav, Budivoj; Drahomíra, Ludmila* [Knappová, 1999: 14].
- 2) afgekorte samengestelde namen. De volle samengestelde namen waren te lang en werden dus afgekort en door het onderdanige volk gedragen (*Svatopluk – Pluk, Sdeslav – Sdeněk, Dobromil – Došek*).

³ Ook vadersnamen genoemd: namen die verwijzen naar de voornaam van iemands vader en zo de familierelatie kenbaar maken. Als vaders voornaam *Hendrik* is, dan is *Hendrikszoon* het patroniem van zijn zoon en *Hendriksdochter* het patroniem van zijn dochter, in sommige gevallen wordt de naam van de moeder gebruikt als achternaam. Zo'n naam heet dan matroniem. Het achtervoegsel *-zoon* of *-dochter* werd afgekort of verbasterd: *Hendriksz.*, *Hendriksen*, *Hendriksdr.* Of het werd weggelaten, al dan niet met behoud van de tussen *-s*: *Hendrik(s)*. Van de vroege middeleeuwen tot de invoering van de burgerlijke stand in de 19de eeuw werd het patroniem bij persoonsregistratie gebruikt. Het patroniem kon destijds de enige achternaam zijn, en van generatie op generatie veranderen, maar het kon ook door een familienaam worden gevolgd. Het kwam ook voor dat een kleinkind het patroniem van zijn vader overnam: *Pieter Janszoon Hendricks*. [Benes, online].

- 3) eendelige namen die van appellativa zijn ontstaan (*Hlava, Bobr, Nosek, Mladoň, Hlúpata,...*).

BETEKENIS

De betekenis van de samengestelde namen is voor ons vandaag nauwelijks duidelijk; er zijn er namelijk conservatieve oude vormen en woordenschat in bewaard gebleven die tot op de huidige dag niet behouden bleven of waarvan de betekenis veranderde. Behalve dat werden de elementen al in de tijd voor de 13de eeuw willekeurig gecombineerd en het geheel heeft dus vaak geen betekenis [Doskočil, 1941: 15-16].

Vanaf de oudste dagen zijn er ook Duitse namen doorgedrongen [Kopečný, 1974: 14], vooral door bruiloften van de adel (*Ota, Bedřich, Konrád*) en door contacten met Duitse monniken en priesters die de namen van hun leraren overnamen.

2.2.2 Vanaf de 12de tot de 18de eeuw

INVLOED VAN DE KERK

Het christendom bereikte de Tsjechische landen ongeveer in de 9de eeuw, vanaf het begin van de 14de eeuw drongen ook christelijke namen door. Eerst werden ze bijna uitsluitend in kloosters gebruikt, al snel verspreidden ze zich echter onder het volk [en de volgende twee alinea's Kopečný, 1974: 15-17].

Met de Duitse kolonisatie verscheen ook de verering van heiligen. Dit verschijnsel kwam oorspronkelijk uit Italië en Frankrijk door de monnikenorden van Franciscanen en Dominicanen. Het betekende dat mensen hun bescherming bij bepaalde heiligen zochten. Tijdens de 14de eeuw werden bijna uitsluitend de heiligennamen gebruikt hoewel de oude Slavische namen niet verboden waren.

Tamelijk zwak was de invloed van het Humanisme en de Hervorming in de 15de eeuw. Er werden sommige oude namen weer populair (*Vojtěch*). Nieuw ingevoerde namen zoals *August, Maxmilián, Julius* zijn op uitzonderingen na (*Veronika*) niet onder het volk doorgedrongen. Ook de namen uit het Oude Testament werden niet in versterkte mate gebruikt; een uitzondering hierop vormden de leden van de Broedergemeente⁴ wiens leden vaak de tweede voornaam uit het Oude Testament aannamen (Jan *Amos* Komenský). Ook de contrareformatie is het niet gelukt om jesuïtische namen (*Xaver, Ignác*) door te zetten. In deze tijd werkte de mode al, populair werden dus b.v. *Albrecht* en *Jindřich* [Doskočil, 1941: 56].

⁴ in het Tsjechisch "Jednota bratrská"

Een grote verandering bracht pas de baroktijd. Deze verandering ging vooral van de verering van Maria en Josef uit en van de canonisatie van enkele nieuwe heiligen (Karel Boromejský, Ignác z Loyoly).

VERORDENINGEN

Het concilie van Trente verordende in het jaar 1563 het bijhouden van registers van huwelijken en dopen (de hedendaagse geboortenregisters), later ook inschrijvingen van begravenissen. Hoewel deze verordening door de katholieke kerk was uitgegeven, in de Tsjechische landen begon juist de protestantse kerk deze boeken bij te houden en pas na 1624 (wanneer keizer Ferdinand II. alle niet-katholieke priesters uit het land liet zetten) werden ze katholiek. De inschrijvingen in de registers waren dus in deze tijd volkomen in de handen van de kerk en vanaf 1624 op kleine uitzonderingen na katholiek [Hradecká, 2000]. Ook in Tsjechië was bovendien het Catechismus Romanus geldig volgens welke er slechts namen van de Romeinse martyrologie mochten worden gebruikt [Knappová, 1999: 15]. Toen werden de oude heidennamen (*Spytihněv, Bořivoj, Mojmír*) uitdrukkelijk verboden [Bauer, 2003, 11].

POPULAIRE VOORNAMEN

Al vroeger hebben mensen hun geloof in één god uitgedrukt door namen zoals *Bohuslav, Bohumil* enz. te geven [Doskočil, 1941: 51]. Vanaf de 14de en 15de eeuw [Kopečný, 1974: 16] waren de belangrijkste namen *Václav*, de Slavische naam van de Tsjechische beschermheilige, verder de christelijke *Jan, Mikuláš* en *Petr*, andere apostelnamen zoals *Ondřej, Tomáš, Jakub, Matěj, Pavel* en Griekse en Latijnse namen *Jiří* en *Martin*. Deze namen heersten eigenlijk tot de 18de eeuw. Wat vrouwennamen betreft, waren *Anna, Kateřina, Dorota, Markéta, Alžběta, Magdaléna, Ludmila* het populairst. Bij de adel komen ook *Albert, Dědřich, Jaroslav, Oldřich, Přibyslav, Zikmund* vaak voor.

De 16de eeuw [en de volgende eeuwen Doskočil, 1941: 57-59] bracht nieuwe modenamen zoals *Ludvík, Krištof, Kašpar*; populair werden echter ook oude namen zoals *Bohuslav, Vojtěch* en later veel bijbelse namen, vooral *Adam*, verder *Lukrecie, Maxmilián, Zuzana*. Aan het eind van deze eeuw werden in versterkte mate nieuwe christelijke namen overgenomen als gevolg van intensieve internationale relaties (*Lukrecie, Polyxena, Šebestián, Maxmilián*).

In de 17de eeuw waren *Jan, Václav, Adam, Jiří, Jindřich, Zikmund, Krištof, Karel, Mikoláš, Petr, Anna, Johanka, Dorota, Barbora, Kateřina, Mandalena, Marketa, Alžběta* het populairst.

In de 18de eeuw waren de heiligennamen *Teresie, Karel, František*, en vooral *Marie* en *Josef* populair. Vrouwen kregen vaak afgeleide vrouwelijke vorm van mannelijke voornamen (*Josefa, Františka, Antonie*). De bewoners van het platteland hadden echter steeds voorkeur voor oude

traditionele voornamen van de tijd nog vóór de religieuze ontwrichting (*Jan, Jiří, Jakub, Matěj; Anna, Kateřina, Dorota, Marie*).

HET AANTAL VOORNAMEN

Pas de 16de eeuw bracht een nieuwigheid in de vorm van het gebruik van twee voornamen, aanvankelijk vooral bij de adel – bij heersende dynastieën waren tien voornamen geen uitzondering [Kopečný, 1974: 23]. De 18de eeuw brengt de combinatie van twee of drie voornamen van verschillende oorsprong – b.v. *František Antonín Timoteus* [Doskočil, 1941: 57, 59].

ACHTERNAMEN

In deze tijd was al de vorming van hypocoristica erg ontwikkeld, zoals b.v. *Vašíček, Beneš*. Deze hypocoristica gingen samen met de aanduiding van oorsprong (*Záveský, Horský*), van beroep (*Mlynář*) en andere, vanaf de 13de eeuw als bijnamen fungeren. Deze bijnamen waren aanvankelijk niet erfelijk, dat werden ze geleidelijk pas ongeveer tijdens de 16de eeuw. Eerst gold dat voor de adel, later ook voor burgers en vrije boeren. Pas in de 18de eeuw onder keizer Josef II. werden achternamen een belangrijk en verplicht bestanddeel van de naam [Kopečný, 1974: 19; Knappová, 1999: 15-16].

2.3 Samenvatting

De oorsprong van de namenschat was in elk land anders, in Nederland vormen Germaanse namen de basis, in Tsjechië de Slavische. Toch hadden deze landen in de periode voor het eind van de 18de eeuw veel gemeen. Het was vooral het dragen van slechts één naam dat pas in de 18de eeuw door meernamigheid werd afgelost. Eerst waren dat de vóórchristelijke namen, d.w.z. Slavische in Tsjechië, Germaanse namen in Nederland. Er bestonden de boven genoemde drie soorten van deze namen – namen die uit twee elementen werden samengesteld, afkortingen van deze samenstellingen en éénstammige namen. Tot andere overeenkomsten behoorde verder de opkomst van bijbelse namen – zowel in Nederland als in Tsjechië was het ten gevolge van de steeds populairdere heiligenverering en van de verspreiding van sommige monnikorden; deze opkomst geschiedde echter in Tsjechië ongeveer één eeuw later.

Als verschil kunnen we het ontstaan van achternamen beschouwen. Deze ontstonden in Tsjechië vaak uit diminutieven, in Nederland echter eerder uit patroniemen.

3 Vanaf de 19de eeuw tot 1945

In dit hoofdstuk wil ik de naamgeving in de 19de eeuw en in de eerste helft van de 20ste eeuw in Nederland en Tsjechië vergelijken. In deze periode begonnen de overheid en vooral ook de kerk zich voor de naamgeving te interesseren, de mode speelde een belangrijke rol en de achternamen kregen in deze tijd hun huidige vorm.

3.1 Nederland

POLITIEKE CONTEXT

Voor Nederland was het begin van de 19de eeuw erg belangrijk wat de naamgeving betreft. Met de Franse overheersing vanaf het jaar 1810 werd ook de burgerlijke stand ingevoerd en de Franse naamwet⁵ toegepast [Schaar, 1992: 15; Ebeling, 1993: 47]. In Zuid Nederland gebeurde dit vroeger dan in het noorden – in België, Zeeuws-Vlaanderen en een deel van Limburg werd de burgerlijke stand tussen 1790 en 1800 ingevoerd, in het noordelijk gedeelte van Nederland was dat in 1811.

Alleen die namen werden geaccepteerd die voorkwamen in de verschillende (heiligen)kalenders en namen van personen bekend uit de oude geschiedenis. Deze wet was niet helemaal duidelijk; er bestonden namelijk ook protestantse kalenders en het was waarschijnlijk niet de bedoeling om ook deze namen toe te laten; toch was dat door deze wet gebeurd. Om te verhinderen dat vele oude Nederlandse namen verboden zouden raken, werd aan de naamwet in 1815 het zogenaamde “soverein besluit” toegevoegd dat ook „zoodanige bekende voornamen, welke sedert overoude tijden aldaar, in de onderscheidene provinciën en landschappen, of bij sommige geslachten gebruikelijk en algemeen als voornamen erkend zijn geweest“ toeliet [Meijers, 1979: 23].

Na het eind van de Franse overheersing bleef deze wet min of meer gehandhaafd. In 1838 werd de Franse wetgeving door het Burgerlijk Wetboek vervangen wat echter eerder formeel was wat de naamgeving betrof [Ebeling, 1993: 48].

De wettelijke bepalingen omtrent de voornaam bleven dus schaars en fragmentarisch en verschillende mogelijke interpretaties daarvan veroorzaakten in de volgende jaren veel discussies over de toelaatbaarheid van sommige namen (b.v. *Winkler*, *Hopma*) en ook over welke wet nu eigenlijk gold [Ebeling, 1993: 48].

Een ander punt dat regelmatig tot rechtszaken leidde, betrof een vooral in de noordelijke provincies in leven gehouden naamvorm die niet in het wettelijke systeem paste: het patronymicum. De wet kende slechts twee categorieën van persoonsnamen: de voor- en de achternaam; en het

⁵ Wet van 11 germinal an XI, d.i. 1 april 1803, over voornamen en de wijziging van familienamen.

patronymicum zou als een derde categorie moeten worden gezien. De vadersnaam was dus in de regel niet toegelaten [Ebeling, 1993: 50].

POPULAIRE VOORNAMEN

De populairste voornamen in de 19de eeuw waren de traditionele namen *Jan, Pieter, Klaas, Jacob, Gerrit, Anne, Bauke, Dirk, Hendrik, Sibren*; nieuw waren dan *Ludovicus, Josephus* en *Augustinus*. Ook bij vrouwen stonden op de eerste plaatsen de traditionele voornamen, nieuw kwamen nu *Petronella, Suzanna, Paulina, Philomeen, Apollonia* in de mode.

In de eerste helft van de 20ste eeuw waren dat *Jan, Johannes, Willem, Hendrik, Cornelis, Pieter, Gerrit, Jacob, Jacobus, Petrus, Adrianus*, bij vrouwen *Maria, Johanna, Wilhelmina, Theodora, Hendrika, Petronella, Geertruida, Elisabeth, Antonia, Anna, Cornelia, Catharina* [Ebeling, 1993: 60; Gerritzen (g), online].

ROEPNAMEN EN OFFICIËLE VOORNAMEN

De officiële voornamen werden vaak in de Latijnse vorm ingeschreven en dan nauwelijks als roepnaam gebruikt. Het betekende dat het heel gebruikelijk was twee soorten voornamen te hebben: een officiële voornaam en een roepnaam. In veel gevallen was de roepnaam van de officiële voornaam afgeleid zoals *Bep* van *Elisabeth*, *Annie* van *Anna* of *Johanna*, *Mien* en *Willie* van *Wilhelemina* of *Willemien*; *Henk* van *Hendrik*, *Kees* en *Cor* van *Cornelis*, *Piet* van *Petrus* of *Pieter* enzovoort [Gerritzen (h), online]. De populairste roepnamen in deze periode waren *Jan, Piet, Henk, Peter, Hans, Kees, Wim* of *Cor*, bij vrouwen dan *Annie, Bep, Marie(tje), Mien, Willie, Alie, Corrie* [Gerritzen (g), online].

ACHTERNAMEN

In deze periode kwam het ook tot de officiële vastlegging van achternamen die inhield dat het hebben van een achternaam verplicht werd. De eerste oproep in de noordelijke Nederlanden om een achternaam aan te nemen kwam in 1811. Iedereen moest binnen een jaar een vaste achternaam aannemen. Men moest daarvoor naar het gemeentehuis gaan waar een verklaring werd opgenomen. Er waren er een groot aantal bij die het aannemen van een achternaam niet serieus namen en een rare achternaam kozen (*Boterkop, Platvoet, Armoedzaaier* of *Schijthuis*). Ze geloofden dat het dragen van een vaste achternaam weer afgeschaft zou worden na beëindiging van de Franse overheersing. Omdat één jaar daarna nog lang niet iedereen gehoorzaamd had, volgde op 17 mei 1813 een nieuw decreet (en later nog één) waarin een boete in het vooruitzicht werd gesteld voor mensen die aan deze oproep niet hadden gehoorzaamd. Dit hielp en in 1826 had vrijwel iedereen een achternaam [Vermeij, 2000].

De meest verspreide achternamen in Nederland zijn vandaag *De Jong, De Vries, Jansen, Van den Berg, Bakker, Van Dijk, Visser, Janssen, Smit en Meijer/Meyer* [Schaar, 2000: 21].

3.2 Tsjechië

POLITIEKE CONTEXT

Aan het eind van de 18de en in de eerste helft van de 19de eeuw ontstond in de Tsjechische landen net zoals in andere Europese landen de beweging van de Nationale wedergeboorte. Het was een cultuurproces in de periode van het verval van het feudalisme en de opkomst van het kapitalisme, het resultaat van de algemene ontwikkeling en van de reformen die door de verlichte despoten Marie Terezie en Josef II. doorgevoerd werden. De lijfeigenschap werd afgeschaft, mensen verhuisden naar de steden, kregen meer religieuze vrijheid, de leerplicht werd ingevoerd, de bevolking vertsjechischt, cultuur en literatuur ontwikkelden zich. Er werd nadruk gelegd op de nationaliteit. Deze beweging eindigde in het jaar 1848 met de afschaffing van de herendienst. De hoofdtaken waren de ontwikkeling van de eigen cultuur en het nationale bewustzijn, de uitbreiding van de woordenschat en de aanmoediging van de taal.

Deze gebeurtenissen hadden dan ook invloed op de naamgeving. De meernamigheid was al enige tijd in de mode: twee voornamen waren gewoon, vooral populair bij schrijvers (*Karel Jaromír Erben*) en ook bij handelsmaatschappijen; bij de adel kwamen er zelfs zeven voornamen voor.

Het patriottisme motiveerde de mensen nu om een „patriottische“ voornaam aan de eerste christelijke naam toe te voegen (*František Ladislav Čelakovský, Josef Krasoslav Chmelenský*) [Kopečný, 1974: 24; Knappová, 1999: 17]. Deze waren of uit de oudste tijden overgenomen (*Jaroslav*) of naar hun voorbeeld nieuw gecreëerd (*Krasoslav, Čechomil, Pravoslav*) [Knappová, 1999: 16]. Het waren bijna altijd samengestelde voornamen, het vaakst eindigend op *-slav* (*Bojislav, Boleslav, Branislav, Jaroslav, Krasoslav, Vlastislav,...*), *-mír* (*Bohumír, Jaromír, Sudimír,...*), *-mil* (*Čechomil, Mírumil, Rodomil, Vlastimil*). Bij de volgende generatie kwamen deze voornamen al als eerste namen voor. Gebruikt werden ook andere, eenvoudige voornamen – *Zdeněk/Zdeňka, Dalibor, Svatopluk, Zdirad, Růžena, Božena, Věra, Jarmila, Vlasta*. De ontdekking van de middeleeuwse handschriften⁶ had invloed op de populariteit van de namen *Jaroslav, Lumír, Luděk* of *Slavoj*.

⁶ Het handschrift van Dvůr Králové (Rukopis královédvorský) en het handschrift van Zelená hora (Rukopis zelenohorský) zijn belangrijke gedenkwaardigheden van de middeleeuwse Tsjechische literatuur. Vanaf hun ontdekking zijn er ruzies over hun echtheid. Vandaag overheerst de opinie dat het over falsificaten uit de 1ste helft van de 19de eeuw gaat. Rukopis královédvorský was 1817 door Václav Hanka in Dvůr Králové ontdekt. Rukopis zelenohorský werd 1817 in het kasteel Zelená Hora bij Nepomuk ontdekt [Česká společnost rukopisná, online].

Met deze ontwikkeling was de kerk natuurlijk niet zo erg blij omdat er volgens het besluit van het concilie van Trente uitsluitend de namen van de Romeinse martyrologie mochten worden gebruikt. De dopende priesters hebben dus sommige voornamen voor de vertsechische varianten van heiligennamen uitgegeven. Soms waren dat juiste vertalingen (*Bohumil-Theofil, Bohdanka-Dorothea, Bohumír-Godefridus*), soms vergissingen (*Čestmír-Erhard, Vladimír-Basilius, Libuše-Amálie*). En in het jaar 1860 verordende de Praagse synode dat als de eerste voornaam van geen heilige was, moest er een tweede worden toegevoegd die tot de Romeinse martyrologie behoorde [Doskočil, 1941: 63].

De staat begon al aan het eind van de regering van keizerin Marie Terezie - in de jaren 70 van de 18de eeuw - langzamerhand in te grijpen in het houden van de boeken van geboorten. En in het jaar 1781 verklaarde Josef II. de boeken van geboorten voor publieke documenten en de inschrijvingen erin werden verplicht. Ze werden ook in het vervolg nog door de katholieke kerk gehouden; de burgerlijke standen namen echter sinds die tijd deel aan het houden ervan.

POPULAIRE VOORNAMEN

Op de eerste plaatsen bleven echter steeds oudere en baroke voornamen (*Josef, Jan, František, Václav, Antonín, Karel; Marie, Anna, Kateřina, Josefa, Antonie, Františka*). Sommige oude voornamen verdwenen, ze werden minder populair (*Barbora*) of kregen een pejoratieve bijbetekenis (*Matěj, Dorota*).

Het platteland was in het algemeen conservatiever, pas in de 19de eeuw kregen ook hier baroke voornamen *František, Josef, Antonín; Marie, Františka, Josefka* de overhand. In de steden vond de invloed van de westelijke mode ingang en er werden ook voornamen zoals *Eleonora, Filoména, Eufrozína* gebruikt.

In deze periode is het dus nodig om twee aparte categorieën te vergelijken – de oude Tsjechische voornamen die nu als gevolg van de Nationale wedergeboorte opnieuw populair werden en de traditionele voornamen die al jaren populair waren. Het aantal voornamen van de eerste soort bleef steeds beperkt en de traditionele namen namen de eerste plaatsen in.

De lievelingsnamen van de 19de eeuw waren *Josef, Jan, František, Václav, Antonín; Anna, Marie, Barbora, Kateřina, Terezie, Antonie, Josefa*.

In de eerste helft van de 20ste eeuw waren *Josef, František, Václav, Antonín, Karel* het meest gebruikt, de jonge generatie kreeg echter steeds meer ook namen als *Jiří, Jaroslav, Zdeněk, Vladimír*. Tot de vrouwelijke voornamen behoorden dan *Marie, Anna, Božena, Františka, Josefa*, bij de jonge generatie verder ook *Věra, Zdeňka, Jarmila, Vlasta, Libuše, Jiřina, Ludmila, Eva, Milada* [Kopečný, 1974: 25-27].

ACHTERNAMEN

Tijdens de regering van Josef II. (1780-1790) ontstonden er vaste achternamen in de huidige vorm. In het jaar 1786 stelde hij de regels voor de afleiding van familienamen vast. Hij wilde een overzichtelijke evidentie van zijn volk hebben en was geïnteresseerd in het aantal mannen in zijn land vanwege recrutering [Bauer, 2003, 725-726]. Sinds die tijd hadden mensen twee namen waarvan de achternaam het belangrijkste was. De achternamen ontstonden vooral uit voornamen, eigenschappen, beroepen, namen van boerderijen enz. [Hradecká, 2000].

De meest verspreide Tsjechische achternamen zijn vandaag *Novák, Svoboda, Novotný, Dvořák, Černý, Procházka, Kučera, Veselý, Horák, Němec* [Ministerstvo vnitra ČR, 2004].

3.3 Samenvatting

Allebei de landen waren in het begin van de 19de eeuw onder de heerschappij van een ander land – Nederland onder Frankrijk en Tsjechië maakte deel uit van de Habsburgse rijk. Nederland werd echter na 1815 vrij; dat was niet het geval van Tsjechië.

Nederland beleefde zijn beroemdste periode al in de 17de eeuw en die manifesteerde zich door de naamgeving niet zo opvallend als in Tsjechië. Daar ontstond nu namelijk een golf van Nationale wedergeboorte. Die had ten gevolge dat er ook nieuwe voornamen werden gecreëerd en dat vooral de kerk met verordeningen betreffende voornaamgeving begon te reageren. Eigenlijk hadden deze verordeningen echter hetzelfde doel als de Franse naamwet in Nederland – uitsluitend namen van heiligen toe te laten.

Hoewel er dus in Tsjechië nieuwe voornamen werden gecreëerd en oude weer in de mode kwamen, stonden de traditionele voornamen steeds op de eerste plaatsen, net zoals in Nederland. Bij de jongere generaties kwamen echter ook andere voornamen in de mode (*Zdeněk, Vladimír; Jarmila, Věra* bij jongeren in Tsjechië en *Ludovicus, Augustinus; Petronella, Suzanna* in Nederland).

De wetgeving omtrent vaste achternamen ontstond in de Tsjechische landen al in de jaren 80 van de 18de eeuw, in Nederland pas in de jaren 20 van de 19de eeuw. Marie Terezie en Josef II. probeerden overzicht in hun land te houden – in dezelfde tijd begon men ook huizen te nummeren. In Tsjechië bestonden er ook geen problemen met patronymica. Wat roepnamen betreft, ook in Tsjechië waren deze vormen anders dan officiële voornamen, het verschil was echter meestal niet zo groot als in Nederland.

4 Vanaf 1945 tot heden

In dit hoofdstuk wil ik de ontwikkeling van de voornaamgeving in de tweede helft van de 20ste eeuw volgen. In deze periode ontstonden er vaste regels en wetten op dit gebied; tegelijk stond de nationale namenschat meer dan ooit onder de invloed van buitenlandse namen. Ik wil dus de wetgeving in beide landen vergelijken en haar gevolgen alsmede die van de mode op de populariteit van de voornamen vaststellen.

4.1 Nederland

WETGEVING

Tot 1970 is de oude wettelijke bepaling uit 1838 omtrent de voornaam van kracht gebleven. Er was veel kritiek op de wet en sinds 1970 geldt dus een nieuw voornaamrecht [Ebeling, 1993: 50; Gerritzen (h), online]:

In het kiezen van een voornaam is men in beginsel geheel vrij. Er is geen voorschrift die bepaalt dat de voornaam voldoende het geslacht van het kind moet aanduiden. Ook is het aantal voornamen niet aan een wettelijke limiet gebonden. Niet toegelaten zijn slechts voornamen die ongepast zijn en voornamen welke overeenkomen met bestaande geslachtsnamen, tenzij deze tevens gebruikelijke voornamen zijn.

De beslissing over wat ongepast is, ligt bij de ambtenaar van de burgerlijke stand. Geeft de aangever geen voornamen op of moeten alle opgegeven namen geweigerd worden, dan geeft de ambtenaar ambtshalve een of meer voornamen. Daarna kunnen de ouders via een procedure proberen de gewenste voornaam toch ingeschreven te krijgen. Overigens komt het zelden voor dat een voornaam niet geaccepteerd wordt. De ambtenaar kan bovendien uit eigen beweging het gebruik van een bepaalde voornaam afraden.

De tweede restrictie, een voornaam mag geen bestaande achternaam zijn als die niet ook als voornaam gebruikelijk is, stamt uit de tijd van de invoering van de burgerlijke stand in het begin van de negentiende eeuw. Toen werd het geven van “geslachtsnamen van bestaande familiën“ als voornaam verboden. Deze beperking zorgde en zorgt regelmatig voor problemen. Sommige ouders, vooral in het noorden van het land, willen hun kind naast de voornaam een patroniem geven.⁷

⁷ Veel achternamen zijn van oorsprong patroniemen, zoals *Willems* en *Jansen*. Veel patroniemen vallen dus samen met bestaande achternamen en die zijn niet als voornaam toegestaan. Niet alle patroniemen worden dus geweigerd, alleen de patroniemen die overeenkomen met bestaande achternamen. Zo kon het gebeuren dat *Willemszoon* werd geweigerd omdat het een bestaande achternaam is, terwijl *Pauluszoon* en *Gerszoon* werden toegestaan omdat de beperking hiervoor niet opgaat [Gerritzen (d), online].

De redenen die meestal tot inwilliging van het verzoek om naamswijziging leiden, zijn onduidelijkheid omtrent het geslacht, geslachtswijziging, psychische problemen die veroorzaakt zijn door het dragen van een bepaalde voornaam, naturalisatie van buitenlanders [Damstra, 1987: 74].

VERANDERING IN DE POPULARITEIT

De jaren vijftig en zestig waren de beginfase van een omwenteling in de voornaamgeving [en de volgende alinea's Gerritzen (e), online] – er kwamen vernieuwingen en innovaties. Deze betroffen voornamen uit andere talen, nieuwe naamvormen van bestaande voornamen en een toename in frequentie van tot dan toe nauwelijks gebruikte onderdelen van de namenvoorraad. De wijziging van 1970 was nauwelijks een oorzaak van deze veranderingen, eerder een reactie erop [Schaar, 2000: 15].

In de vroegere voornaamgeving was er weinig overlap tussen officiële voornamen en roepnamen, maar in de moderne voornaamgeving is dat anders want tegenwoordig is de eerste officiële voornaam meestal dezelfde als de roepnaam.

Van de vooroorlogse roepnamen is niets meer over, vooral de oude meisjesnamen, zoals *Bep*, *Annie* en *Mien*, worden tegenwoordig bijna niet meer gebruikt. De traditionele officiële voornamen verschijnen nog wel maar alleen in de officiële namen die worden toegevoegd aan de moderne voornaam (*Kevin Martinus*, *Chantal Johanna Maria*).

Tot de moderne voornamen behoren veel Engelse/Amerikaanse voornamen (*Kelly*, *Brian*, *Sharon*, *Kevin*, *Kimberley*, *Mike*); bij meisjes ook Franse voornamen (*Michelle*, *Esmée*, *Manon*); bij jongens komen vaker Nederlandse namen voor (*Stefan*, *Jasper*, *Martijn*). Ook is er een tamelijk grote groep “internationale” voornamen, voornamen die niet uitsluitend bij een bepaalde taal horen. (*Linda*, *Mark*, *Laura*, *Stefan*, *Suzanne*, *Thomas*, *Eva*, *Vincent* en *Sophie*).

Bijna de helft van de kinderen krijgt tegenwoordig één voornaam, ruim 30% krijgt twee voornamen, ruim 17% drie voornamen en slechts weinige krijgen meer dan drie voornamen. Er is op dit punt nauwelijks verschil tussen jongens en meisjes.

De vernoemingsgewoonte die bepaalde dat een kind de voornaam van een van de grootouders of een tante of oom kreeg, is geen verplichting meer [Gerritzen (b), online].

POPULAIRE VOORNAMEN

Meijers vermeldt dat men tijdens de tweede wereldoorlog meer de “patriottische” voornamen *Wilhelmina* en *Juliana* ging geven [Meijers, 1979: 44].

Nog begin jaren 60 behoorden tot de populairste voornamen de traditionele namen *Jan*, *Henk*, *Piet*, *Hans*, *Kees*, *Peter*, *Wim*, *Cor*; *Annie*, *Bep*, *Marie(tje)*, *Mien*, *Willie*, *Alie*, *Ansje*, *Corrie*. Al enkele jaren later verschenen echter nieuwe voornamen zoals *Marcel*, *Jacqueline*, *Astrid* of *Monique* onder de freuqentste [en de volgende alinea's Gerritzen (b), online en Gerritzen, 1999: 10-11].

In de jaren 80 zag het er al helemaal anders uit: *Johannes, Jeroen, Mark, Dennis, Jan, Kevin, Michael, Thomas, Sander, Danny, Maarten of Patrick; Maria, Linda, Kim, Johanna, Sanne, Laura, Chantal, Anne, Esther, Joyce, Danielle.*

In de jaren 90 waren *Kevin, Thomas, Tim, Johannes, Jeroen, Rick, Nick, Dennis, Stefan; Laura, Sanne, Maria, Lisa, Anne, Michelle, Iris, Anouk, Kim, Johanna* het populairst.

4.2 Tsjechië

WETGEVING

Tot in de helft van de 20ste eeuw ging men van de oude voorschriften uit zoals Catechismus Romanus en andere.

Uit het jaar 1949 stamt dan de Wet over de geboortenregisters, de voor- en achternaam⁸ [Knappová, 1999: 28]. Door deze wet werden de geboortenregisters genationaliseerd. Er werden er in de jaren 1977, later dan 1991 en 1993 verdere verordeningen aan toegevoegd.

Volgens deze wet kan het kind (tenzij het een andere nationaliteit heeft) slechts één voornaam krijgen. Men kan wel een verdubbelde voornaam krijgen die de functie van één voornaam heeft (*Anna-Marie*). Er bestaan echter ook beperkingen van de lengte, uitspraak en spelling ervan. Verder is de inschrijving van verbasterde, verkleinde of huiselijke namen verboden. Een persoon van mannelijk geslacht mag geen vrouwelijke voornaam krijgen en omgekeerd. Het kind mag geen onpersoonlijke voornaam⁹ krijgen en ook niet de voornaam van zijn broer of zus. Het is mogelijk alleen een bewezen, bestaande voornaam te geven, men kan dus niet zelf een nieuwe voornaam verzinnen. Als ouders een voornaam willen kiezen die in geen Tsjechisch of buitenlands naslagwerk te vinden is, kunnen ze om een taalkundig oordeel verzoeken [Knappová, 1999: 28-34].

De wijziging van de voornaam is mogelijk, men moet daar echter gewichtige redenen voor hebben, zoals excentriciteit, belachelijkheid of problemen met het gebruik ervan. In Nederland geldt dat “het iedereen vrij staat zich anders te laten noemen dan officieel is vastgelegd“ [Damstra, 1987: 74]. In Tsjechië is het echter anders, volgens de wet heeft namelijk “elke burger niet alleen het recht maar ook de plicht om die voornaam te gebruiken die in het geboorteregister ingeschreven staat“ [Knappová, 1999: 35].

VERANDERING IN DE POPULARITEIT

⁸ in het Tsjechisch “Zákon o matrikách, jménu a příjmení

⁹ benamingen van dagen (*Hromnice*), planten (*Sněženska*), geografische namen, achternamen enz. Bv. de naam *Půlnoční bouře* (*Middernachtstorm*) werd onlangs afgewezen.

Na de tweede wereldoorlog traden er grote veranderingen op. Vooral de standsverschillen en de verschillen tussen de stad en het platteland werden kleiner [Kopečný, 1974: 27]. Ook de invloed van de kerk verdween; het is bv. niet meer gebruikelijk om het kind de voornaam van de plaatselijke heilige te geven of de voornaam die in de kalender stond op zijn geboortedag [Knappová, 1999: 17, 23]. De familietradities worden echter steeds gehouden. Het aantal gebruikte voornamen steeg aanzienlijk, hun repertoire is variabel. In totaal zijn er altijd ongeveer 100-700 voornamen in gebruik [Knappová, 1999: 19].

Door de verandering van de maatschappelijke situatie, door de invloed van het westen en door vele andere invloeden verandert de populariteit van de voornamen. Ten koste van de typische voornamen zoals *Hana, Eva, Ivana, Dana, Alena* worden vandaag meisjes met de namen *Kristýna, Nikola, Natálie, Aneta, Dominika* geboren. De oude Tsjechische voornamen zoals *Jaroslav, Miroslav, Milan* a *Václav* verdwijnen, populair worden *Tomáš, Jakub, Martin, Lukáš*. Interessant is dat meisjesnamen die ook een mannelijke vorm hebben, tegenwoordig minder voorkomen - *Petr(a), Jan(a)* en *Martin(a)*. Vrouwen krijgen tegenwoordig meer „vrouwelijke“ voornamen die niet van een mannelijke vorm zijn afgeleid [Český statistický úřad, 2001].

Sommige oudere voornamen zoals *Martin, Michal, Tomáš, Jakub, Filip, Ondřej, Tobiáš; Kateřina, Markéta, Klára, Zuzana, Barbora, Lucie*, die door de baroke voornamen verdrongen waren, beleven een herleving [Knappová, 1999: 26]. Er kwamen ook nieuwe voornamen uit andere landen; na het jaar 1945 verspreidden zich Russische voornamen (*Igor, Oleg, Nataša, Naděžda, Taťána*). Vanaf de jaren 60 drongen ook de voornamen uit het westen door (*Monika, Renáta, Ivona, Nikol(a), Andrea, Patrik*), vooral dan uit Frankrijk (*Iveta, Denisa, Simona*). In Tsjechië werden de westerse voornamen meestal aangepast aan het taalsysteem (*Šarlota, Žaneta*). Steeds populairder worden b.v. de bijbelse namen zoals *Ester, Rút, Miriam, Sára, Samuel* [Knappová, 1999: 23].

De invloed van de mode betreft eerder de vrouwelijke voornamen [Knappová, 1999: 18].

POPULAIRE VOORNAMEN

Tijdens de oorlog kregen veel kinderen patriottische voornamen uit de Tsjechische geschiedenis (*Přemysl, Libuše, Vlasta*) of namen die eindigden op *-mír* (*Vladimír, Čestmír, Lubomír*).

Het Tsjechische instituut voor statistiek noemt de voornamen van de ouders van de huidige kinderen – dat waren dus de populairste voornamen in de jaren 70 en 80: *Petr, Jiří, Pavel, Martin, Jan, Josef, Miroslav, Jaroslav, Tomáš, Zdeněk; Jana, Lenka, Martina, Petra, Hana, Ivana, Lucie, Pavla, Eva, Monika, Kateřina* [Český statistický úřad, 2001].

Men kan zien, dat vooral bij de vrouwen de toenmalige populairste voornamen helemaal niet overeenkomen met de mode van vandaag. Vandaag zijn *Tereza, Kateřina, Kristýna, Michaela, Nikola, Adéla, Anna, Lucie, Barbora, Karolína* het populairst. Bij mannen is dit verschil niet zo groot, actueel zijn *Jan, Jakub, Tomáš, Martin, Lukáš, Michal, Daniel, Petr, Ondřej, Jiří*. Er worden vaak voornamen

van vader op zoon overgedragen. In allebei de generaties zien we de voornamen *Jan* en *Martin*, verder ook *Petr*, *Tomáš* en *Jiří*.

4.3 Samenvatting

Tsjechië kreeg een nieuwe wetgeving omtrent voornamen in 1949, Nederland in 1970. Er zijn meer beperkingen in de Tsjechische wet, de Nederlandse wet geeft veel meer vrijheid.

Noch in Nederland noch in Tsjechië kan een achternaam als voornaam worden gebruikt. Verdere overeenkomsten vindt men echter niet. In tegenstelling tot Nederland kon men in Tsjechië lang slechts één voornaam hebben. De inschrijving van verkleinde voornamen en hun huiselijke vormen is in Tsjechië verboden, in Nederland gebeurt dit echter tamelijk vaak. In Nederland kan een jongen een meisjesnaam dragen en omgekeerd, dit gebeurt vaak en vooral bij meisjes. Wat een onpersoonlijk voornaam in Nederland betreft, Bloothoofst geeft enige voorbeelden van voornamen met een duidelijk herkenbare betekenis, b.v. *Haring*, *Eer*, *Martini*, *Tong* of *Vriend* voor jongens en *Beertje*, *Aalst*, *Vrouw*, *Chanel* of *Zon* voor meisjes [Bloothoofst, 2004: 46-60].

Zowel in Nederland als in Tsjechië werden tijdens de tweede wereldoorlog patriottische voornamen gegeven. Het aantal gebruikte voornamen steeg in de loop van de tweede helft van de 20ste eeuw in allebei de landen aanzienlijk, meer echter in Nederland. Vooral in Nederland werden er veel Engelse en Amerikaanse, verder ook Franse voornamen overgenomen, in Tsjechië meer Slavische, vooral na de oorlog. In Tsjechië gebruikt men steeds meestal de voornamen uit de kalender, sommige oudere voornamen beleven hun herleving. In Nederland worden de oude voornamen niet meer gebruikt.

Een van de redenen voor deze Tsjechische traditionaliteit kan misschien de invloed van het communistische regime in Tsjechië voor 1989 zijn. Er werden toen niet zoveel buitenlandse voornamen gebruikt. Behalve dat werd de kerk vervolgd en verloor dan zijn invloed op de naamgeving maar ook op het bruiloft en het houden van geboortenregisters. Een andere reden kan de eigenaardigheid van Tsjechische achternamen zijn – combinaties met een buitenlandse naam klinken soms raar.

5 Tegenwoordig

In dit hoofdstuk wil ik de meest gebruikte voornamen van de laatste jaren voorstellen, de motivatie en actuele trends tonen en de vormen, variatie- en ontstaansmogelijkheden vermelden.

5.1 Nederland

De populairste voornamen in de laatste drie jaren waren de volgende [Sociale verzekeringsbank, online]:

<u>2003</u>	<u>2004</u>	<u>2005</u>
Thomas	Sem	Daan
Daan	Daan	Sem
Tim	Thomas	Thomas
Lucas	Tim	Tim
Lars	Lars	Lucas
Sem	Lucas	Lars
Bram	Bram	Thijs
Max	Milan	Milan
Milan	Max	Jesse
Niels	Jesse	Bram

<u>2003</u>	<u>2004</u>	<u>2005</u>
Sanne	Sanne	Sanne
Emma	Lotte	Emma
Lisa	Emma	Anna
Iris	Anne	Iris
Anne	Iris	Anouk
Isa	Anna	Lisa
Julia	Julia	Eva
Britt	Femke	Julia
Anna	Lisa	Lotte
Fleur	Amber	Isa

Aan dit overzicht kan men de nieuwste ontwikkeling zien. Bij jongens scoren de traditionele bijbelse voornamen *Daan*, *Sem* en *Thomas* het hoogst, nieuw komt er ook de typisch Nederlandse

Thijs bij. Uit het Engels komen waarschijnlijk *Tim* en *Jesse*. *Lars* en *Niels* zijn Scandinavisch. Interessant is de populariteit van de Slavische voornaam *Milan* die door de bekendheid van Milan Kundera in gebruik raakte, populair echter eerder door een personage uit de soapserie *Goede Tijden Slechte Tijden* werd [Bloothoofd, 2004: 16]. Bij meisjes is *Sanne*, de verkorting van *Suzanne*, al jaren het populairst. De populariteit verandert meer bij meisjesnamen dan bij jongensnamen.

MOTIEVEN

Ouders hebben verschillende motieven waarom ze hun kinderen een bepaalde voornaam geven. Volgens de Meertens-site zijn dat vooral: een mooie klank in de voornaam (*Tom, Daan, Denise, Kimberley*), vernoeming¹⁰ naar familie (ongeveer een derde van de kinderen, gebeurt meer bij jongens [Damstra, 1987: 43]), een mooie voornaam (*Sharon, Kirsten, Daniel, Sebastiaan*), verder een ongewone voornaam enz. [Gerritzen (f), online]. Tamelijk weinig worden de kinderen naar idolen vernoemd, zulke namen worden snel populair maar nog sneller daalt deze populariteit weer. Ook de interesse voor Nederlandse voornamen is niet groot; opvallend is daarbij dat jongens vaker dan meisjes een van oorsprong Nederlandse voornaam krijgen. Meestal zijn dat traditionele voornamen die in de afgelopen eeuwen wel populair waren maar niet tot de meest voorkomende voornamen behoorden, zoals *Jeroen, Bart, Maarten, Sander, Wouter, Bas* en *Stefan*. Onder de populaire meisjesnamen zijn dergelijke voornamen nauwelijks aanwezig, te noemen zijn *Janneke, Maaïke, Sanne* en *Maartje*.

Nieuwe namen komen vooral door ontlending uit andere talen – uit het Engels (*Wendy, Joyce, Roy*) en Frans (*Jacqueline, Maurice*), uit Scandinavische talen (*Björn, Ingrid*) en ook uit Slavische talen (*Sonja, Milan*). Engelse voornamen zijn zowel bij jongens als bij meisjes even geliefd. Dat geldt ook voor Scandinavische en Slavische voornamen. Het verschil tussen jongens en meisjes is duidelijk bij het aandeel Franse en Italiaanse voornamen. Er zijn heel wat Franse meisjesnamen populair geworden, zoals *Chantal, Manon, Marielle, Monique, Danielle* en *Nicole*, en ook enkele Italiaanse (*Anita, Bianca* en *Sandra*), maar onder de jongensnamen zijn Franse en Italiaanse voornamen zeldzaam. In het verleden waren sommige daarvan wel populair (*Marcel, Michel, René* en *Marco*) [Gerritzen (a), online].

Er bestaan drie groepen voornamen [Damstra, 1987: 39-40]: voornamen die een mannelijke en een vrouwelijke vorm hebben (de vrouwelijke is dan afgeleid van de mannelijke, bv. *Johan* en *Johanna, Marcel* en *Marcella*), voornamen die geen andere vorm voor het andere geslacht hebben (*Margreet, Monique; Bas, Rudolf*), en tenslotte unisex-namen (dat kunnen verkortingen zijn – *Cor, Jo, Willy*).

¹⁰ Vernoeming komt het meest voor in hogere sociale groepen. Vanaf de jaren 60 neemt deze gewoonte een beetje af maar is nog steeds gebruikelijk [Damstra, 1987: 23]

VARIATIEMOGELIJKHEDEN VAN DE VORM

Er bestaan vandaag rijke variatiemogelijkheden waardoor nieuwe voornamen ontstaan. De belangrijkste variaties zijn:

1) weglating van een letter of lettergreep (*Antonius – Anton – Ton, Siemon – Siem*). Er worden nu steeds meer roepnamen als officiële voornamen gegeven. Dat is ook de reden daarvoor dat hun gemiddelde lengte vanaf 7,2 resp. 6,7 letters bij meisjes resp. jongens in de jaren 50 tot 5,6 resp. 5,3 letters in het jaar 2001 daalt. De kortste Nederlandse voornaam kan uit maar een letter bestaan, het vaakst is het dan *G* bij jongens en *Y* bij meisjes. Tot de langste voornamen behoren enkele allochtone namen zoals *Soerinderpersad* of *Ratnakulasgaram* [Bloothoofd, 2004: 91-92].

2) verkorting door samentrekking van lettergrepen (*Abraham – Abram, Adelheid – Aleid*).

3) toevoeging of vervanging van een achtervoegsel (*Ton – Tonke, Aleida – Aleidus*). In de loop van de geschiedenis veranderde de rol van de achtervoegsels. In het verleden werden ze meer gebruikt. Ze hadden een verkleinende en geslachtsbepalende functie. In de moderne voornaamgeving is deze rol kleiner. De traditionele uitgangen *-je, -chien, -ina/-ien* worden vaak als ouderwets beschouwd, waarschijnlijk echter vooral bij traditionele voornamen zoals *Anneke, Jantje* enz. Er worden namelijk steeds vormen met deze uitgangen gecreëerd van de moderne buitenlandse namen (*Sharina, Jorreke*). De uitgangen *-ie/-y* worden steeds gebruikt omdat ze samen met moderne buitenlandse voornamen weer in de mode raakten. Het achtervoegsel kan van een mannelijke voornaam een vrouwelijke maken, in het Nederlands krijgen meisjes soms een voornaam die een verkleinvorm is van een jongensnaam (*Jantje, Geertje, Chrisje*). Bij mannelijke voornamen worden er niet zoveel uitgangen gebruikt, met uitzondering van Friesland.

De lievelingsuitgangen van heden zijn bij mannen deze: *geen (Daan), -e (Jelle), -o (Marco), -us (Marinus), -y (Danny), -es (Johannes), -in (Robin), -is (Cornelis), -s (Ids), -co (Remco)*; en bij vrouwen: *geen (Kim), -a (Helena), -e (Sanne), -ke (Maaike), -y (Romy), -ie (Stephanie), -je (Maartje), -ia (Cornelia), -ina (Laurina), -ine (Caroline)* [Bloothoofd, 2004: 87].

4) verandering van een klinker (*Teun – Toon, Martin – Martijn*).

5) samenvoeging (*Anne + Marie – Annemarie, Henk + Jan – Henk-Jan*). De samengestelde voornamen kan men op vier manieren schrijven: met een koppelteken (*Anne-Fleur*), aaneengeschreven (*Annefleur*), aaneengeschreven met een hoofdletter in het midden (*AnneFleur*) of met spatie (*Anne Fleur*) [Bloothoofd, 2004: 95]. Men kan ook een apostrof gebruiken (*Na'omi*).

6) door variatie van spelling ontstaan er nieuwe variaties van bestaande voornamen (*Rudolph – Rudolf, Aarnout – Aernout, Daniel – Daniël, Jolanda – Yolanda*) [Ebeling, 1993: 29].

5.2 Tsjechië

De populairste voornamen in de laatste drie jaren zijn de volgende [Český statistický úřad, 20.9.2005]:

<u>2003</u>	<u>2004</u>	<u>2005</u>
Jakub	Jan	Jan
Jan	Jakub	Jakub
Tomáš	Tomáš	Tomáš
Martin	Martin	Adam
David	Ondřej	Ondřej
Lukáš	Lukáš	Martin
Ondřej	Michal	Filip
Michal	Daniel	Lukáš
Daniel	David	Vojtěch
Filip	Filip	Matěj

<u>2003</u>	<u>2004</u>	<u>2005</u>
Tereza	Tereza	Tereza
Kateřina	Kateřina	Eliška
Natálie	Eliška	Adéla
Adéla	Adéla	Natálie
Nikola	Anna	Anna
Anna	Kristýna	Karolína
Veronika	Natálie	Kristýna
Eliška	Nikola	Aneta
Michaela	Lucie	Nikola
Kristýna	Barbora	Kateřina

Net zoals in Nederland worden bij Tsjechische jongens de traditionele bijbelse namen *Jan*, *Jakub*, *Tomáš*, *Adam* of *Lukáš* het meest gebruikt. Uit recent onderzoek blijkt dat in het jaar 2006 tot nu toe *Jakub* op de eerste positie staat. Blijkbaar komen ook oudere voornamen in de mode, zoals *Vojtěch* en *Matěj*. Bij vrouwen is *Tereza* al jaren populair. Ook hier verandert de mode sneller dan bij jongens, dat is te zien bij *Kateřina*, *Aneta* of *Veronika*. Ook vrouwelijke voornamen zijn meestal eeuwen bekend, met uitzondering van de moderne *Natálie* of *Nikola*.

In Tsjechië kwam nog een laatste wijziging van de wetgeving omtrent voornamen in het jaar 2001, sinds wanneer de Wet over de geboortenregisters, de voor- en achternaam 301/2000 Wb.¹¹ geldt. In vergelijking met de Nederlandse voornaamgeving uit 1970 gelden bij de Tsjechische nog steeds meer beperkingen [Knappová, 1999: 28-34]. De enige verandering op het gebied van de voornamen was dat er nu wel de mogelijkheid bestaat om twee voornamen te krijgen. Volgens de informatie van het bureau burgerlijke stand maken er ouders wel gebruik van maar precieze cijfers zijn niet bekend. Verder bleef echter het verbod van kracht, verkleinde en verbasterde namen te geven en dat geldt ook voor buitenlandse voornamen (dus geen *Bob* maar *Robert*).

Ook het verschil tussen mannelijke en vrouwelijke voornamen moet duidelijk zijn, in Tsjechië is het niet mogelijk om een jongen een meisjesnaam te geven en omgekeerd. Dit kan wel gebeuren bij het gebruik van een buitenlandse voornaam als de ouders niet goed geïnformeerd zijn. Net zoals in het Nederlands bestaan er drie groepen voornamen: voornamen die zowel een vrouwelijke als een mannelijke vorm hebben (*Jan – Jana*), voornamen die slechts één vorm hebben (*Eva, Lenka*) en een klein aantal unisex-namen (*Nikola, René, Saša*).

MOTIEVEN

De belangrijkste redenen om een voornaam te geven blijken de vernoeming naar familieleden of kennissen te zijn; verder dan de vorm van de voornamen, hun algemene klank - ze moeten „vooral leuk“ zijn. Volgens Knappová [1999: 20-22] blijkt er uit een onderzoek dat er ook een zekere invloed van de opleiding van de ouders bestaat. Mensen met een universitaire opleiding hebben voorkeur voor vroeger gebruikte en vandaag de dag opnieuw populaire voornamen zoals *Matěj, Vilém, Johana, Eliška*. Mensen zonder eindexamen gebruiken vaker opvallende nieuwe voornamen (*Kevin, Jesika, Samanta*).

Er worden steeds nieuwe voornamen overgenomen naar het Tsjechisch, in tegenstelling tot vroeger zijn dat echter eerder afzonderlijke namen, niet meer hele groepen [Knappová, 1999: 40]. Soms worden dezelfde namen uit verschillende talen overgenomen en hun vormen verschillen dus van elkaar (*Žofie* en *Sophia, Mikuláš* en *Nikola*). De nieuw overgenomen namen worden populairder dan de oudere vormen (*Simona, Andrea* en *Denis* worden meer gebruikt dan hun verouderde vormen *Šimona, Ondřejka* en *Diviš*).

Hoevel het repertoire in de loop der tijd verandert, maakt het aantal Slavische voornamen steeds ongeveer 30-35% uit van de Tsjechische namenvoorraad.

Omdat de kinderen in Tsjechië leven, is het meestal aangeraden om een voornaam te geven die tot de achternaam past en dat zijn meestal de traditionele voornamen. Daarom komen er maar weinig excessen voor en de buitenlandse voornamen worden aan het Tsjechische spellingsysteem aangepast

¹¹ in het Tsjechisch “Zákon o matrikách, jménu a příjmení 301/2000 Sb“.

[Knappová, 1999: 44-45]. Deze vertsjechising is een langzaam proces, daarom bestaan er soms doubletten (*Regina* en ook *Regína*, *Valentýn* en ook *Valentin*, *Jozef* en *Josef*).

VARIATIEMOGELIJKHEDEN VAN DE VORM

In tegenstelling tot Nederland kan men in Tsjechië moeilijk nieuwe voornamen creëren. De rijke variatiemogelijkheden die men in Nederland heeft, blijven in Tsjechië slechts op roepnamen beperkt; in het geboorteregister moet de basisvorm worden ingeschreven.

Er bestaan toch wel beperkte mogelijkheden [Knappová, 1999: 29-30]:

1) Zoals gezegd is het mogelijk om twee voornamen door een gedachtenstreepje te verbinden (*Jan-Jakub*, *Anna-Marie*).

2) Bovendien ontstonden er in de loop van de jaren ook ambtelijk erkende voornamen die oorspronkelijk als roepnamen dienden. Zo kan men vandaag in het geboorteregister worden ingeschreven als *Bára*, *Nad'a*, *Táňa*, *Saša*, *Přemek*, *Vítek* enz. Niet iedereen weet dat ook bv. *Luděk* van *Ludvík* komt en *Luboš* van *Lubomír*. In het algemeen geldt dat er nu eerder korte voornamen populair zijn [Knappová, 1999: 37].

3) Er bestaan ook spellingsvarianties die ongeveer 5% van de voornamen betreffen (*Kristýna* – *Kristina*, *Ignác* – *Ignát*, *Gizela* – *Gisela*) [Knappová, 1999: 54].

5.3 Samenvatting

In recent verleden kwam het nog tot een wijziging van de Tsjechische naamwetgeving die echter niet erg markant was. Het is nu dus mogelijk om twee voornamen te hebben. In Nederland kan men over het aantal voornamen zelf beslissen.

Wat de concrete voornamen betreft, kan men enkele overeenkomsten zien. Bij jongens komen vooral de traditionele bijbelse namen voor, ze worden vaker vernoemd en de preferenties veranderen niet zo opvallend. Bij meisjes is al jaren een bepaalde voornaam populair, de populariteit verandert echter vaker dan bij jongens, meisjesnamen zijn meer onderhevig aan de mode. In het algemeen worden vooral korte voornamen gebruikt.

Wat de motieven betreft, scoort vernoeming nog steeds erg hoog en dat vooral bij jongens, verder interesseert de ouders echter meestal vooral de algemene vorm en klank van de voornaam. De betekenis of herkomst van de naam spelen een kleine rol. In het algemeen geldt echter dat buitenlandse voornamen meer in Nederland worden gebruikt, bij de Tsjechische achternamen passen ze vaak niet.

In allebei de talen bestaan er drie groepen voornamen: namen met een mannelijke en een vrouwelijke vorm, namen met slechts één vorm en unisex-namen. In Nederland bestaat er echter geen

beperking op dit gebied terwijl in Tsjechië de voornaam duidelijk het geslacht moet aanduiden. Het is in Tsjechië niet mogelijk om een meisje een jongensnaam te geven en omgekeerd.

Ook in Tsjechië waar de wetgeving stricter is dan in Nederland bestaan er enkele variatiemogelijkheden (spellingsvariatie, afkorting, samenstelling) die echter aan de wettelijke voorwaarden moeten voldoen (alleen de geregistreerde varianten mogen worden gebruikt).

6 Samenvatting

In mijn scriptie heb ik geprobeerd om de ontwikkeling van de voornaamgeving in Nederland en Tsjechië te volgen in de loop van de geschiedenis. Ik heb mijn aandacht aan de regels besteed, aan de mode en motivatie, aan de meest gebruikte voornamen. Waar het mogelijk was, heb ik geprobeerd om de morfologische structuur te beschrijven.

Ik heb verwacht dat er weinig overeenkomsten zouden bestaan in de naamgeving in deze twee landen omdat de geschiedenis en ook het cultureel milieu verschillend zijn. Toch heb ik verrassend veel overeenkomsten gevonden.

Dat geldt vooral voor de oudere tijd. Hoewel de Tsjechische landen in het Slavische gebied liggen en Nederland in het Germaanse, kan men dezelfde ontwikkeling volgen: eerst waren de vóórchristelijke namen gebruikelijk – samengestelde, afgekorte en eenstammige – die oorspronkelijk een betekenis hadden, al vroeg hebben ze die echter verloren en tegenwoordig is het moeilijk om hem te erkennen. De regel was toen de éénnamigheid.

De overgang tot christelijke voornamen geschiedde in Nederland tijdens de 12de eeuw, in Tsjechië pas begin 14de eeuw. Deze overgang werd vooral door de invloed van de kerk veroorzaakt en door de heiligenverering. Voor de volgende tijd geldt dat de naamgeving in allebei de landen onderhevig was aan kerkelijke voorschriften. Er werden heiligennamen gebruikt hoewel men de oude namen nooit verworpen heeft. In het algemeen veranderde de populariteit van de voornamen in de loop van de eeuwen niet wezenlijk. Ongeveer in dezelfde tijd, in de 16de en 17de eeuw dus, begon meernamigheid zich door te zetten.

In de 19de eeuw werd Nederland door de Franse overheersing beïnvloed; ook na het eind ervan bleef de Franse naamwet gelden. Deze wet liet slechts heiligennamen toe, door het toevoegen van het zogenaamde “soverein besluit“ werd hij later minder streng. In Tsjechië was dit de periode van de Nationale wedergeboorte, de tijd wanneer mensen hun geschiedenis opnieuw begonnen te ontdekken. Oude namen werden dus weer populair en er werden zelfs nieuwe naar hun voorbeeld gecreëerd. Ook hier hield echter de kerk zijn macht en verordende om slechts katholieke voornamen te gebruiken.

Aan het begin van de 20ste eeuw verschenen nieuwe voornamen, het was echter nog geen grote verandering. Die kwam pas na de tweede wereldoorlog. In Tsjechië veranderde het politieke systeem

en er volgde een nieuwe en tamelijk moderne naamwet. In Nederland werd de verandering in de populariteit van de voornamen pas begin jaren 70 door de wet nagevolgd.

Tegenwoordig hebben allebei de landen een vaste naamwet die echter wezenlijk van elkaar verschillen. De Nederlandse wet laat meer vrijheid toe. Men kan er eigenlijk een willekeurige voornaam geven als die niet een bestaande achternaam is en als die niet ongepast wordt gevonden. In Tsjechië kan men alleen een bestaande, bewezen naam geven, een naam dus die ergens staat geregistreerd. Ook het aantal en geslacht van de voornamen is geregeld. Daardoor kan men niet zoveel variaties van bestaande voornamen creëren. Men kan echter overeenkomsten vinden in de populariteit van de voornamen – jongens krijgen meer traditionele voornamen en worden vaker vernoemd, meisjesnamen zijn meer onderhevig aan mode. In Nederland worden echter meer buitenlandse voornamen gebruikt dan in Tsjechië.

Er zijn verschillen in het ontstaan van achternamen. In Tsjechië ontstonden ze vaker uit diminutiva, in Nederland uit patroniemen. Wettelijk bepaald werden ze in Tsjechië in de jaren 80 van de 18de eeuw, in Nederland pas in de jaren 20 van de 19de eeuw.

Bibliografie

BLOOTHOOFT, Gerrit (2004): *Over voornamen*, Het Spectrum B.V., Utrecht
DAMSTRA, Renee (1987): *Zogenaamd zogeheten*, BZZTôH, 's-Gravenhage
EBELING, R. A. (1993): *Voor- en familienamen in Nederland*, REGIO-Projekt, Groningen
GERRITZEN, Doreen (1999): *Voornamen*, Het spectrum B. V., Utrecht
MEIJERS, J. A. & LUITINGH, J. C. (1979): *Onze voornamen*, Moussault's uitgeverij BV, Baarn
SCHAAR, J. van der (2000): *Voornamen*, Het Spectrum B. V., Utrecht
SCHAAR, J. van der & GERRITZEN, Doreen (1992): *Spectrum voornamenboek*, Het Spectrum B.V., Utrecht

BAUER, Jan (2003): *Velká kniha o jménech*, Regia, Praha
DOSKOČIL, Karel (1941): *Česká jména osobní a rodová*, Rodopisná společnost, Praha
KNAPPOVÁ, Miloslava (1999): *Jak se bude vaše dítě jmenovat?*, Academia, Praha
KOPEČNÝ, František (1974): *Průvodce našimi jmény*, Academia, Praha

Benes, J (2002-2006): De uitvinding van de achternaam.

<<http://www.marnegebied.nl/naamaanneming.htm>>

Český statistický úřad (2005): Srovnání-křestní jména-2005.

<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/srovnani_krestni_jmena_2005>

Český statistický úřad (2001):

<<http://www.czso.cz/cz/cisla/1/11/jmen2000/text2000.htm>>

Česká společnost rukopisná: Stručně o rukopise Královédvorském a Zelenohorském.

<<http://kix.fsv.cvut.cz/rkz/rkzstruc.htm> >

Gerritzen, Doreen (a): Buitenlandse of Nederlandse naam.

<<http://www.meertens.knaw.nl/voornamen/buitenl.html>>

Gerritzen, Doreen (b): De moderne naamgeving.

<<http://www.meertens.knaw.nl/voornamen/modern.html>>

Gerritzen, Doreen (c): De oorsprong van onze namenschat.

<<http://www.meertens.knaw.nl/voornamen/oorsprong.html>>

Gerritzen, Doreen (d): De twee wettelijke beperkingen.

<<http://www.meertens.knaw.nl/voornamen/wetbep.html>>

Gerritzen, Doreen (e): Geschiedenis van de Nederlandse naamgeving.

<<http://www.meertens.knaw.nl/voornamen/geschiedenis.html>>

Gerritzen, Doreen (f): Motieven bij naamkeuze.

<<http://www.meertens.knaw.nl/voornamen/motieven.html>>

Gerritzen, Doreen (g): Populaire namen vroeger en nu.

<<http://www.meertens.knaw.nl/voornamen/populair.html> >

Gerritzen, Doreen (h): Roepnamen en officiële namen vroeger.

<<http://www.meertens.knaw.nl/voornamen/roepvroeg.html>>

Hradecká, Vladimíra (2000): Matriky se vedou přes 500 let.

<<http://www.mvcr.cz/casopisy/s/2000/0042/42tema.html>>

Ministerstvo vnitra ČR (2004): Nejčastější příjmení v ČR.

<<http://www.mvcr.cz/statistiky/jmena/index.html> >

Nieuwenhuijsen, Kees: Namen in de Lage Landen voor 1150.

<http://www.keesn.nl/names/nl3_rules.htm>

<http://www.keesn.nl/names/nl4_list_f.htm >

<http://www.keesn.nl/names/nl4_list_m.htm >

Noordzij, Peter en Rolanda: Dopen van 'de eerste Christenen' tot nu.

<<http://home.wanadoo.nl/peter7/doop/eerste.html>>

Sociale verzekeringsbank.

<<http://www.svb.nl/internet/nl/regelingen/kinderbijslag/kindernamen/index.jsp>>

Vermeij, Peter (2000): De geschiedenis van de achternamen.

<<http://www.familievermeij.nl/Achternamen.htm> >

Bijlage
Artikel

HARING ONTMOET REVOLUTIE

VOORNAAMGEVING IN NEDERLAND EN TSJECHIË

De naam die we krijgen is onlosmakelijk verbonden met wie we zijn. De voornaam speelt evenals de achternaam een belangrijke rol als identificatie- en roepmiddel. Iedereen staat ergens onder zijn naam geregistreerd en daardoor is de wereld geordend en overzichtelijk geworden. Ook kunnen namen een positieve of negatieve connotatie krijgen. Nadat je bijvoorbeeld een heel vervelend meisje genoemd Sandra hebt leren kennen, laat je jouw plan om je dochttertje zo te noemen waarschijnlijk meteen varen ondanks dat je deze naam voorheen erg mooi vond. Gelukkig ben je vandaag de dag weinig beperkt wat de keuze van een andere voornaam betreft. Tenminste als je in Nederland leeft.

In de tweede helft van de 20ste eeuw kreeg Nederland net zoals Tsjechië een nieuwe wetgeving omtrent voornamen. In tegenstelling tot Tsjechië is men in Nederland in principe vrij om zijn of haar kind de voornaam te geven die men wil. Mooie voorbeelden hiervan geeft het boek *Over voornamen* van Gerrit Bloothoofd (Het Spectrum B.V., Utrecht, 2004), een leuk boek waarin men kan lezen wat de Nederlanders als voornamen gebruiken. „Met een aantal Nederlandse kinderen is het mogelijk een hele familie samen te stellen. Eerst zijn er een *Vrouw* en een *Man*, die met elkaar trouwen: *Bride* en *Groom*. Enige tijd later worden ze *Pa*, *Papa*, *Paps* en *Moeder*, *Ma*, *Mam*, *Mama*, *Mamma*, *Moeke* van een *Baby*: een *Jong*, *Son*, *Joch*. Later krijgt deze *Broer* een *Zus*: een *Meisje*, *Meiske*. Daarmee is *Oomke* ook blij.“ Of: „Al dan niet met opzet, krijgt een klein aantal kinderen een naam die (toevallig) ook verwijst naar een deel van het menselijk lichaam (in het Nederlands of Engels), of het kind heet zelfs *Body*. Van boven naar onder: *Skull*, *Lip*, *Tong*, *Botje*, *Armen*, *Hand*, *Palm*, *Muis*, *Pink*, *Nail*, *Long*, *Maagje*, *Blaas* [...]”.

Dit zijn natuurlijk wat extreme voorbeelden. De namenvoorraad in Nederland is echter wel groot en iedereen kan een originele en mooie naam kiezen. Er zijn slechts twee beperkingen in de Nederlandse wetgeving. Ten eerste mag de voornaam niet ongepast zijn (een tamelijk vage regel voor een Tsjech!). Het is dan de taak van de ambtenaar van de burgerlijke stand om te beslissen wat wel en wat niet gepast is. Ten tweede mag de voornaam niet met een bestaande achternaam overeenkomen (bv. *Janssen de Vries*).

In Tsjechië heeft men veel minder vrijheid. Hier is het alleen mogelijk een reeds bestaande voornaam te geven, dat wil zeggen een naam die ergens op de wereld geregistreerd staat. Men mag hier maximaal twee voornamen krijgen en er mogen geen verkleinde of huiselijke vormen worden ingeschreven (dus niet *Miša* maar *Michael*). Het kind mag ook geen onpersoonlijke voornaam krijgen. In Nederland bestaan er namen zoals *Haring* of *Yellow* – de Tsjechische vertalingen hiervan *Sled'* of *Žlutá* zijn onaanvaardbaar. Tenslotte mag een meisje geen jongensnaam krijgen en omgekeerd.

Nederlanders zijn misschien verrast dat men in Tsjechië zo beperkt is. Deze beperking is echter vanzelfsprekend voor de Tsjechen en daarom ergeren ze zich er niet zoveel aan. Het is hier onvoorstelbaar dat men benamingen van voorwerpen, steden of plaatsen als voornaam zou gebruiken. Het hangt onder andere ook samen met de achternaam – de combinatie van een buitenlandse (Amerikaanse) voornaam met een typisch Tsjechische achternaam klinkt meestal grappig en wordt daarom vermeden.

In Tsjechië worden vooral traditionele Tsjechische voornamen gekozen. Meestal zijn dat namen die op de kalender staan. Dit is waarschijnlijk iets onbekends voor Nederlanders. In Tsjechië is namelijk aan iedere dag een voornaam op de kalender verbonden. Vroeger waren dat uitsluitend namen van heiligen (*Jakub*, *Petr*, *František* – *Jacob*, *Peter*, *Franciscus*). Het gebeurde dan ook vaak dat men de voornaam kreeg die op zijn geboortedag op de kalender stond. Was je bv. op 25 november geboren dan heette je *Kateřina*. Deze traditie wordt vandaag de dag niet meer voortgezet en op de kalender vinden we ook namen zonder heiligen (*Robin*, *Lenka*). De voornamen op de kalender horen bij de kern van de Tsjechische namenvoorraad. Behalve zijn verjaardag kan men dus ook zijn naamdag vieren.

Dit wil echter niet zeggen dat er in Tsjechië geen gekke voornamen voorkomen. Een echtpaar heeft onlangs geprobeerd om hun dochter *Půlnoční bouře* te noemen wat *Middernachtstorm* betekent. Zulke wensen worden niet toegestaan. Wel lopen er mensen in Tsjechië met de voornaam *Winnetou*, *Lenin* of *Revoluce* rond. Creatief hoogtepunt is misschien wel de meisjesnaam *Pětiletka*. Haar ouders zijn ongetwijfeld enthousiaste aanhangers van het regime geweest want deze naam betekent *vijf-jaren plan*. Dit waren de economische plannen die de regering tijdens het communistische regime om de vijf jaar had voorbereid. Voornamen als *Pětiletka*, *Revoluce* of *Lenin* werden door de officiële wetgeving weliswaar niet toegestaan maar het tonen van je liefde voor de partij op deze manier was toen zeer gewenst. In verbinding met enkele typische Tsjechische achternamen vormen deze voornamen echte juweeltjes, zoals *Vinetue Chlupatý* (*Vinetue Behaard*), *Narcis Samec* (*Narcis Mannetje*) of *Revoluce Vítězná* (*Overwinnende Revolutie*). Mooie bewijzen dat Tsjechische voornamen helemaal niet onder hoeven te doen voor de Nederlandse.